

Ns. yksisanaisista lauseista

Kielitieteellisessä kirjallisuudessa on usein esitetty se käsitys, että ns. yksisanaiset (yksijäseniset) lauseet — ainakin osittain — ovat säilyttäneet kantakielen piirteitä (vrt. BRUGMANN *Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen* 625, PAIS *Két fejezet a mondattanból* 10). Vieläpä oletetaan, että kieliopillisesti jäsentyvä lause on kehittynyt juuri tällaisista yksisanaisista lauseista. (Vrt. SCHUCHARDT *Sitzber. Berl. Ak. Wiss.* 1919, 864; WUNDERLICH *Der deutsche Satzbau* 1924, 6; KLEMM *Magyar történeti mondattan* 1, NyK 61: 45; RAVILA *Über den ursprünglichen Bau des uralischen Satzes* FUF 27: 125.) On selvää, että vaikka joitakin tämäntyyppisiä lauseita voidaan pitää vanhana perintönä, on myös sellaisia, jotka ovat kehittyneet myöhemmin kaksisanaisista lauseista. (Vrt. DELBRÜCK *Grundfragen der Sprachforschung* 141; SIMONYI *Mondattani vázlatok* NyK. 25: 3.)

Tällaisia yksisanaisia lauseita on nykyunkarissakin melko runsaasti. Niitä esiintyy puhekielen lisäksi myös kirjoitetussa kielessä. Niinpä onkin selvää, että unkarin kielen tutkijat ovat paljon käsitelleet tätä kysymystä. Tutkimuksista mainittakoon tässä kolme: SIMONYI *Mondattani vázlatok* NyK. 25; KLEMM *Magyar történeti mondattan*; ELEKFI *Az ige alanya és az alanytalan igék*, Pais-emplékkönyv 214—, joissa on lueteltu myös runsaasti kirjallisuutta. Näiden kolmen tutkielman mukaan voidaan yksisanaiset lauseet ryhmittää seuraavasti:

1. Imperatiivit, käskyt: *gyere!* 'tule!', *menj!* 'mene pois!', *előre!* 'eteenpäin!', *vissza!* 'takaisin!', *vigyázz, kész, rajt* 'paikallenne, valmiit, nyt', jne.

2. Huudahdukset, interjektiot: *Segítség!* 'apua!', *gyilkos!* 'murhaaja', *tűz!* 'tuli', *jaj!* 'voi', *oh 'ah'*, jne.

3. Vokatiivi, puhuttelut: *Te!* 'hei sinä', *Károly* 'Kalle', *uram!* 'herra X.Y.', jne.

4. Esittäytyminen, esittely: *Molnár István — az öcsém* 'Tapani Molnár — veljeni'; *Kovács — Kiss* (sukunimet), jne.

5. Vastaukset kysymyslauseisiin: (*Ki volt otthon?* 'Kuka oli kotona?') — *István* 'Tapani'. (*Otthon van Pista?* 'Onko Pista kotona?') — *Igen.* 'Kyllä'; *nem 'ei'*; *dehogy 'ei yhtään'*. (*Megvetted a könyvet?* 'Ostitko kirjan?') *Meg.* 'Kyllä', jne.

6. Impersonaalit, meteorologiset ilmaukset: *fagy* 'on pakkasta', *reggeledik* 'aamu koittaa', *havazik* 'sataa lunta', *dörög* 'jyrisee', *villámlik* 'salamoi'; *fáj* 'koskee kipeästi', *csip* 'nipistää', *nyílal* 'viiltää', jne.

7. Lasten kielen sanat: *mama, papa*, jne.

Mielestäni kuuluvat tähän myös seuraavat, vaikka niitä ei olekaan käsitelty edellä mainituissa kirjoituksissa:

8. Tervehdyksiä: *Szervusz!* 'terve', *viszontlátásra* 'näkemiin', *jó napot* 'hyvää vää', jne.

9. Kirjojen, taulujen, kuvien, katujen nimet: *Kalevala*, *Seitsemän veljestä*, *Az utolsó vacsora* 'pyhä ehtoollinen', *A milói Vénusz* 'Milon Venus', *Rákóczi-ut* 'Rákocshintie', *Mannerheimintie*, jne.

10. Joskus voidaan yhdellä sanalla ilmaista mitä halutaan esim. ostoksilla, matkalla tai työssä: (raitiovaunussa:) *átszálló*, *átszállót* 'vaihtolippu', *vonat* 'kertalippu', jne.

WUNDTIN ja PAULIN tapaan KLEMMKIN ajattelee, että nämä yksisanaiset lauseet on psykologiselta kannalta ymmärrettävä kaksijäsenisiksi. Tällöin sanottu sana olisi psykologinen predikaatti ja todellisuudessa tilanne, johon tämä sana osoittaa, psykologinen subjekti. PAUL ottaa jo huomioon puhujan ja kuulijan suhteen sanoessaan: »Bei solchen dem sprachlichen ausdrück nach eingliedrigen sätzen ist es möglich, dass dasjenige, was für den sprechenden psychologisches prädicat ist, für den hörenden vielmehr subject wird. Für denjenigen, der beim anblick eines brandes ausruft *feuer*, ist die situation subjekt und der allgemeine begriff *feuer* prädicat; dagegen für denjenigen, der *feuer* rufen hört, ehe er selbst einen brand gewahr wird, ist der begriff *feuer* subjekt und die situation prädicat.» (Prinzipien 104.) Tästä voimme huomata, että kielellinen ilmaus ei ainoastaan kuvaa todellisuutta, vaan myös heijastaa puhujan ja kuulijan välistä suhdetta.

WUNDTIN tavoin GOMBOCZKIN pitää näitä yksisanaisia lauseita »lauseenvastineina» (Satzequivalent), sillä kieliopillisen muotonsa perusteella ne eivät ole syntagmaattisia rakenteita. Deskriptiiviset kieliopit kuten SIMONYIKIN mainituissa tutkielmassaan pitävät näitä vajaina lauseina. PAISIN mielestä yksisanaiset lauseet ovat lauseita, koska asia on pääteltävä funktion eikä kieliopillisen muodon perusteella.

Uralilaisen kielitieteen alalla RAVILA pitää myös lauseina näitä yksisanaisia ilmauksia, mutta ei etsi subjektin ja predikaatin suhdetta, koska hänen mielestään tämä lausetyyppi on edeltänyt subjektin ja predikaatin kehitystä.

REGULA asettuu taas PAULIN kannalle kirjoittaessaan: »Nur 'psychologische Prädikate' können eingliedrige Sätze bilden. Sie können aus einem einzigen Wort bestehen oder aus einem Wort, welches das Kernglied einer Gruppe von Vorstellungskorrelaten bildet. Alle (auch nur relativ) selbständigen Wortarten haben die Fähigkeit, Satzkernwörter zu sein.» (Grundlegung und Grundprobleme der Syntax, Heidelberg 1951: 29.)

Jos tarkastelemme ilmauksia kielen historian kannalta, huomaamme niissä sellaisia, jotka ovat kehittyneet jäsenyvistä lauseesta yksisanaiseksi kielelliseksi ilmaukseksi. Niin esim. tervehdyksissä nykymuotoa *jó napot* 'hyvää päivää' on edeltänyt tuo vielä tänäänkin käytetty ja kohteliaampana pidetty *jó napot kívánok* 'hyvää päivää toivotan'. Tässä tapauksessa objektipäätteinen lauseenjäsen on omaksunut predikaatin käsitteen — Paulin mukaisesti. Tai esim. *mennydörög* 'jyrisee' tapauksessa subjekti-predikaattia ilmaiseva syntagma on sulautunut yhteen; alkuperäinen ilmaus oli a

menny dörog 'taivas jyrisee'. Mutta tällä tavalla ei voi selittää kaikkea. Ja mikä on aiheuttanut tällaisen sanonnan kehityksen?

Toisen persoonan imperatiiviin nähden olen samaa mieltä kuin KLEMM: tässä ei ole kysymys yksisanaisesta lauseesta, sillä predikaattina käytetty verbi viittaa paradigmassa ilmenevän funktion vuoksi subjektiin. Muuten kysymys yhä odottaa ratkaisua.

Kysymystä pohdittaessa haluaisin viitata siihen, mitä RIES esittää lauseesta: »Ein Satz ist eine grammatisch geformte kleinste Redeeinheit, die ihren Inhalt im Hinblick auf sein Verhältnis zur Wirklichkeit zum Ausdruck bringt.» (Was ist ein Satz? 99.)

Tällä perusteella yksisanaisia lauseita ei voi pitää lauseina, sillä ne eivät ole kieliopillisesti jäsenyviä; vaikka sanan lopussa olisikin jokin suffiksi (esim. adverbiaalien), ilmaukseen ei sisälly predikaattia, mikä kieliopillis-loogiselta kannalta olisi odotettavissa. Mutta funktion puolesta niitä voi käyttää todellisten lauseiden tavoin.

RIESin määritelmän mukaan lause ilmoittaa sanottavansa »im Hinblick auf sein Verhältnis zur Wirklichkeit». Tämä merkitsee mielestäni — jos olen ymmärtänyt oikein —, että ilmaus voi olla kielteinen, myönteinen, toivomus-, käsky- tai kysymyslause. RIESin mukaan lauseen sisällys ja todellisuus ovat määräsuhteessa keskenään ja se heijastuu lauseesta. Jo PAUL kiinnittää huomiota siihen, että puheilmauksessa asian ohella puhujalla ja kuulijalla on tärkeä osansa. Kielen toimintaa tutkiessaan BÜHLER huomauttaa, että se sisältää kolme dimensiota: ilmoittavan, kehottavan ja kuvaavan (Sprachtheorie. Die Darstellungsfunktion der Sprache, Jena 1934), jonka seurauksena lauseet ovat ilmoittavia, kehottavia ja kuvaavia. REGULA mts. 23 ei hyväksy tätä, ja sanoo: »Da jeder Satz demnach einer der 5 Denkdimensionen angehören muss, unterscheidet man: 1. Urteils- (Feststellungs-, Behauptungs-) Sätze, 2. Begehrungs- (Heische-) Sätze, 3. Annahmesätze, 4. Fragesätze, 5. Betrachtungsätze.» REGULAN dimensiot ovat RIESin lauseen sisällyksen suhteiden ilmaisimia, BÜHLERin dimensiot taas ovat kielen puitteisiin kuulumattomia. Muuten on selvää, että BÜHLERin dimensiot eivät heijastu lauseista niin, kuin hän olettaa.

BÜHLERin teorian pohjalla kielitoiminnasta muodostuu seuraava kuva:

Puhuja (= merkinantaja) kuvaa todellisuuden (= asian) ja kiinnittää kuulijan (= merkinvastaanottajan) huomion asiaan (= todellisuuteen). Siten puhuja on suhteessa asiaan ja kuulijaan, kuulija on suhteessa puhujaan ja asiaan, ja sekä puhuja että kuulija ovat osia siitä todellisuudesta, jonka erään osan (= asia) puhuja kuvaa. Puheessa ovat mukana kaikki nämä suhteet. Puhuja ilmaisee puheessa suhteensa kuulijaan ja asiaan, vieläpä usein kuulijankin suhteen asiaan. Siitä syystä ei riitä, kuten RIES sanoo, että lause ilmoittaa sisältönsä todellisuuteen verrattuna, sillä joka tapauksessa sisältyy lauseeseen asian osien suhde toisiinsa ja koko todellisuuteen, lisäksi myös puhujan suhde asiaan, asian osiin ja ehkä koko todellisuuteen — jonka osa on puheessa kuvattu ilmiö — usein puhujan suhde kuulijaan sekä kolmantena monesti vielä kuulijan suhde asiaan.

Puhujan suhde asiaan voi olla kahdenlainen;

1. Objektiivinen suhde, joka sisältyy jo puhujan ja asian olemukseen.

2. Subjektiivinen suhde. Puhujalla sekä kuulijallakin on asiaan myös subjektiivinen suhde: asia esim. miellyttää häntä, on hänelle yhdentekevä tai epämiellyttävä. Nämä kategoriat voidaan mielestäni havaita sekä tunne- että tahtoeleman alalla. Subjektiivisessa suhteessakin voi olla eri asteita: mieltymys — ihailu, epäsuosio — viha.

Kun puhuja kuvaa jotakin, tämän kuvaamisen pohjana on objektiivinen suhde, mutta samalla tulee ilmi subjektiivinenkin suhde. Esim.:

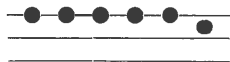
Pista ujságot olvas 'Pista lukee sanomalehteä'

Madár repült a fára 'Lintu lentää puuhun'

Näissä lauseissa kuvataan todellisuuden osa, so. asia. Objektiivinen suhde asiaan merkitään tässä tapauksessa kieliopillisin keinoin. Subjektiivisen suhteen ilmoittaa melodia, sävelkorkeus.

Mieltymystä osoittaessa lause äännetään nopeasti ja reippaasti, sävelkulku on korkea:

Pista ujságot olvas

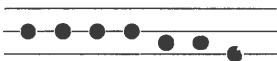

Madár repült a fára

Kun puhuja välinpitämättömästi ilmoittaa jotakin, puhemelodia on tasaisesti laskeva, hitaampi kuin edellä oleva, ja sävelkulku on keskikorkea:

Pista ujságot olvas

Madár repült a fára

Kun puhuja suuttuu ja puhuu vihastuneena, hänen äänensä on matala ja monotoninen, ja hänen puheensa tempo on silloin tavallisesti epätasainen:

Pista ujságot olvas

Madár repült a fára

Mutta subjektiivisen suhteen tunteikkuutta voi ilmoittaa myös kielellisin keinoin, esim. lauseen lisäkkeellä. Juuri tästä syystä nämä elementit eivät sopeudu lauseeseen niin sanoakseni orgaanisesti, ja on vaikea analysoida niitä, sillä ne ovat puhujan ja asian välisen subjektiivisen suhteen eikä asian jäsenien keskinäisen suhteen merkkiä. Esim.

Nahát, Pista ujságot olvas 'vai niin, Pista lukee sanomalehteä'

Pista ujságot olvas no 'Pista lukee lehteä, mitäs sitten'

Bezzeg Pista ujságot olvas 'Pista lukeepa lehteä'

Jaj csak Pista olvasna ujságot 'Jos vain Pista lukisi lehteä'

Haha, Pista ujságot olvas! 'Hohhoo, Pista lukee lehteä'

Se voi tapahtua myös »täysin laillisin» kieliopillisin keinoin:

Madár repült a kedves fára 'lintu lensi mieli-puuhun'

Pici madár repült a fára 'pikkunen lintu lensi puuhun'

Aranyos kis madár repült a fára 'suloinen pikku lintu lensi puuhun'

Jaj de kis madár repült a fára 'ai kuin pieni lintu lensi puuhun'

Kedves madarad repült a fára 'Suloinen lintusi lensi puuhun'

Viimeisessä lauseessa *kedves madarad* viittaa kuulijan ja asian väliseen subjektiiviseen suhteeseen.

Objektiivinen ja subjektiivinen suhde on olemassa puhujan ja kuulijan, puhujan ja asian, kuulijan ja asian välillä. Puheen tarkoituksena on juuri luoda kuulijassa suhde asiaan sekä puhujaan tai muuttaa sitä. Esim. rakkausrunossa puhutaan linnusta ja kukista, mutta runoilija haluaisi vaikuttaa puhujan ja kuulijan suhteeseen.

Nämä puheen, puhumisen kolme dimensiota ovat olemassa a priori, eikä mikään kielenilmiö voi olla riippumatta näistä suhteista. Ja kielen toiminnan kannalta on yhdentekevää, onko kuvattu todellisuus todellista vai kuviteltua, onko se logiikan puolesta oikea vai väärä.

Kuvaamisen keinoja ovat ne, jotka REGULA mts. 16 luettelee, paitsi psykologista ympäristöä (Psychologische Umgebung), joka on objektiivisena ja subjektiivisena suhteena jo etukäteen annettu. Se on:

I. Direkte Ausdrucksmittel:

a. das Baumaterial: die Wörter

b. die Fügungsmittel: die Flexion, die Wortstellung

II. Indirekte Ausdrucksmittel:

1. Satzakzent (Nachdruck, Betonung)

2. Tonabstufung und Tönung

3. Rhythmus

4. Gebärden und Mienenspiel

Puheessa mielestäni puhuja kuvaa asian todellisuuden osana, johon (asiaan, todellisuuteen) hänet sitoo sekä objektiivinen että subjektiivinen suhde. Jos tämä kuvaaminen voisi tapahtua aina vain objektiivisten suhteiden mukaan, silloin jokainen kuulija havaitsisi todellisuuden samana. Mutta kuvaamiseen vaikuttaa myös subjektiivinen suhde ja saa siinä aikaan eroavuuksia. Lauseenjäsenien keskinäisen loogisen suhteen lisäksi ilmoitetaan myös puhujan, usein kuulijankin suhde lauseen jäseniin, koko lauseeseen tai ehkä koko todellisuuteen — jonka osana on lauseen sisällyskin — suuntautuva subjektiivinen suhde.

Yksi puhujan kuvaaman todellisuuden, tapahtumien tekijöistä on dominantti käsite, ja puhujalle koko tapahtuma, tilanne ryhmittyy dominantin ympärille. Dominantti-tekijään liittyy toisia tekijöitä logiikan mukaisesti ja se heijastuu kieliopillisesti jäsentyvässä lauseessa. Mutta tämä kieliopillinen muovaileminen ei ole välttämätöntä. Puhujan, kuulijan ja asian objektiivisen ja subjektiivisen suhteen

olemassaolo sekä subjektiivisen suhteen tunteen tai tahdon alalla tapahtunut tymys voivat syrjäyttää grammatikaalisen muodon.

Nyt palaamme ns. yksisanaisiin lauseihin.

1. Imperatiivit, komennot. Imperatiivi ilmaisee aina voimakasta tahtomista, on siis kysymys intensiivisestä subjektiivisesta suhteesta. Mitä enemmän tunne tai tahto subjektiivisessa suhteessa pääsee täyttymään, sitä lyhyempää ilmausta ja niukempaa kielellistä muotoa käytetään, ehkäpä mainitaan ainoastaan dominantti käsite. Tämä käy ilmi mm. komentosanojen kohdalla. Komentajan ja komennettavien välillä on luja subjektiivinen yhteys, ja täten riittää vain dominantin mainitseminen, jotta kuulijan ja asian suhde muodostuisi puhujan käsitystä vastaavaksi ja jotta puhujan tahto kykenisi vaikuttamaan kuulijaan. Kielellisen muodon kannalta komentosanat ovat usein adverbiaaleja, sillä käskyssä dominanttina voi olla suunta, esim. *előre* 'eteenpäin'. Urheilussa taas komentosana viittaa valmistautumiseen ja lähdön hetkeen: *vigyázz, kész, rajt!* 'paikoillanne! valmiit! nyt!'. Nämä komentosanat eivät ole lauseenjäseniä, vaikka ovatkin deklinoituja sanamuotoja. Korostettu tunne- tai tahtosuhde ja luja, varma subjektiivinen yhteys ovat takeena siitä, että dominantin mainitseminen riittää, minkään loogisen suhteen luominen ei ole tarpeellista.

Kieliopillis-looginen muoto on vain yksi kielellisistä ilmiöistä, mutta kielen tehtävä ei suinkaan pääty tähän, ei edes lauseen funktiokaan.

Sen todisteeksi, että kieliopillinen muoto ei lopullisesti määrää sanan funktiota, mainittakoon, että usein adverbiaaliset sanat tai persoonamuotoiset verbimuodot voivat kadottaa vanhan funktionsa ja niitä aletaan käyttää sanan vartalona tai nominatiivina. Esim. *reggel* 'aamulla; aamu', *este* 'ilta, illalla (< (auringon) »laskeutumisensa»)', *mehetnekje van* 'hänellä on halu mennä' (= menisin + yksikön 3. persoonan possessiivisuffiksi + on)' jne.

2. Huudahduksilla ja interjektioilla ilmaistaan selvästi tunteita sisältävä subjektiivinen suhde. Puhuja nimittää vain dominantin käsitteen, esim. *gyilkos!* 'murhaaja', *tolvaj!* 'varas!', *fogják meg!* 'ota kiinni!', *jaj!* 'voi!'. Interjektioissa ei konkreettisesti ilmaista, mitä ja missä särkee, ainoastaan tunteen kohoaminen sinänsä tuodaan ilmi.

3. Vokatiivi, puhuttelu. Puhuja haluaisi saada aikaan subjektiivisen suhteen kuulijaan. Tämä yhteys ilman nimen mainitsemista, vokatiivia, ei ole tajuttavissa, vaikka onkin olemassa fyysillinen totuus, tilanne. Esim. *Te!* 'sinä', (koulussa:) *Tanár úr!* 'opettaja!', jne. (Samalla tavalla synnyttävät yhteyden huudahduksetkin, esim. *tűz!* 'tuli!', mutta tässä kuulijan ja asian välille luodaan yhteys, ja asia on dominantti, siis ns. kolmas tekijä). Vokatiiveissa dominantti on kuulija.

4. Esittäytyminen, esittely. Niin kuin edellisissäkin puhujan ja kuulijan tai kuulijan ja asian välille luodaan yhteys, kun dominantit mainitaan nimeltä.

5. Vastaukset kysymyslauseisiin. Vastaus osoittaa vielä selvemmin sen, että ajatteleva ihminen ei niinkään kuvaa asiaa (todellisuutta) loogisten kategoriain, vaan

enemmänkin dominantin nimittämisen avulla. *Ki volt itt?* 'kuka kävi (tässä lauseessa dominantti on määrätty:) *kuka?* — *Pista* 'Tapani'.

Vastaukset *igen* 'kyllä', *nem* 'ei', *dehogy* 'ei yhtään' osoittavat, että koko kysymys on dominantti, että koko lause on kyseessä. Etualalla ei siis ole subjekti eikä predikaatti, ei adverbiaali eikä muu lauseen jäsen, ei myöskään looginen suhde vastauksissa — nämä ovat sekundäärisiä ilmiöitä —, vaan havaittu kuvattavaksi valittu todellisuuden dominantti-käsite, johon huomio kiinnittyy ja jota näissä lauseissa tähdennetään.

Unkarin verbiprefiksien erikoinen merkitys — se seikka että ne osoittavat tekemisen loppuun saattamista — aiheuttaa, että vastauksessa riittää näiden prefiksien toistaminen, jos kysytään, onko tekeminen suoritettu loppuun, esim. *megetted a kenyeret?* 'oletko syönyt leivän?' — *Meg* 'olen'.

6. Impersonaalit, meteorologiset ilmaukset. Unkarin persoonattomien verbien merkityso pillista kehitystä on käsitelty perusteellisesti ELEKFI mt. Joko lauseet yksinkertaistuivat tai alkuperäisen ns. yksisanaisen lauseen perintöä ovat ne lauseet, jotka nyt ilmaisevat säätilanteen dominanttikäsitteen. Nykymuodossaan yksikön kolmas persoona ei ole mikään looginen suhteen merkki vaan vain teon nimi.

7. Lasten kielen sanat. Mielestäni lasten kielen ilmiöt eivät kuulu tähän yhteyteen. Lapsen iän alkuvaiheita ei voi pitää ihmiskunnan alkeiskauden vastineena, vaan ainoastaan tämän alkeiskauden kehittymättömän lapsen alkuvaiheiden vastineena.

8. Tervehdyksiä. Tervehdys tekee tapaamisen puhujalle ja kuulijalle tietoiseksi, kun heidän välillään jo etukäteen on subjektiivinen suhde. Yhteisön tapojen mukaan tervehdys on tapaamisen kielellinen ilmaus. Näin ollen yksi kieliopillisesti muodostumaton sanakin sopii osoittamaan tätä funktiota, esim. *szervusz!* 'terve', *hei!*, *terve!* Tai kohteliaasta lauseesta irtoaa yksi ainoa, dominantin ilmoittava sana, esim. *viszontlátásra!* 'näkemiin!': puhujan mielessä kieliopillinen muoto muuttuu hämäräksi, sana tulee yhden ainoan tilanteen merkiksi, tapaamisen ja kohteliaisuuden merkiksi.

9. Kirjojen, taulujen, kuvien, katujen nimet. Kirjojen nimet ilmoittavat sisällyksen dominoivan elementin. Se voi olla päähenkilö (*Hamlet*), tapahtumien paikka (*Kalevala*), sisällyksen lyhyt selvitys (*Toisen maailmansodan historia*) jne. Alkuaan katu sai nimensä sen varrella asuvan johtohenkilön tai tärkeän laitoksen mukaan, esim. *papsor* 'pappirivi', *iskola-utca* 'koulunkatu', jne. Nykyisin kadun nimellä korostetaan jonkun johtohenkilön merkitystä, ilman todellista paikallista yhteyttä, esim. Unkarissa joka kylässä on *Kossuth utca*, *Rákóczi utca*, tai *Petőfi utca*.

Samalla tavalla taulujen, kuvien nimet ilmaisevat teoksen dominantti-käsitteen, esim. *Havas táj* 'luminen maisema', *A pacsirta* 'satakieli', *Krisztus Pilátus előtt* 'Kristus Pilaatuksen edessä', jne.

10. Joskus voidaan yhdellä sanalla ilmaista, mitä halutaan esim. ostoksilla, raitiovaunussa jne. Tällöin puheen tarkoitus ei ole muodostaa loogis-grammaattisia lauseita, vaan luoda ja muuttaa puhujan, kuulijan ja asian välillä olevaa suhdeverkostoa. Se tapahtuu osittain grammaattisin keinoin, mutta tämä loogis-grammaattinen

merkitys on vain yksi mahdollisuuksista. Jos subjektiivinen suhde säilyy ilman lisiä keinoja, voidaan tavoite saavuttaa, kun dominantti-käsite mainitaan nimeltä. Niinpä esim. raitiovaunussa riittää, jos rahastajalle sanotaan vain: *átszálló* (ilman grammaattista muotoa) tai *átszállót* (akkusatiivi) 'vaihtolippu'.

Ns. yksisanaiset lauseet eivät siis ole lauseita. Niiden funktiokaan ei ole lauseen funktio. Sillä jos esim. soitan palokunnalle — tässä tapauksessa tosin on osaksi kysymys subjektiivisesta suhteesta — ja sanon: *tűz!* 'tuli!', se ei vielä luo subjektiivista suhdetta. Missä?, mikä? jne. on vielä määriteltävä, tarvitaan siis lause, grammaattisesti rakennettu lause: 'kadunnimi, talon numero ja havainto, mistä seuraa itse tilanne. Tarvitaan loogis-grammaattisesti jäsentävä lause, jotta puhujan ja kuulijan suhde asiaan muodostuisi samanlaiseksi.

Des phrases dites d'un mot

par ÖDÖN LAVOTHA

On trouve dans l'hongrois moderne un assez grand nombre de phrases d'un mot. En plus de la langue parlée, on en trouve aussi dans la langue littéraire, et tous les chercheurs qui se sont occupés de l'hongrois ont accordé tout naturellement beaucoup d'attention à cette question. On peut mentionner ici trois parmi ces savants, Simonyi, Klemm et Elekfi. Selon leur opinion, les phrases d'un mot peuvent être réparties comme suit:

1. Les phrases impératives ou ordres: *gyere!* 'viens!', *menj!* 'va-t-en!'; 2. Les interjections: *Segítség!* 'au secours!', *gyilkos!* 'assassin!'; 3. Les vocatifs, lorsque l'on s'adresse à quelqu'un: *Te!* 'hé, toi!', *Karoly* 'Charles'; 4. La présentation: *Molnár István* — *az öcsém* 'Etienne Molnár, mon frère'; 5. Les réponses à des interrogations: (*Ki volt otthon?* 'Qui était à la maison?') — *István* 'Etienne'; 6. Les expressions impersonnelles ayant trait aux conditions atmosphériques, etc.: *fagy* 'il gèle', *dörög* 'il tonne', *fáj* '(cela) fait mal', *csőp* '(cela me) pince', etc.; 7. Les mots de la langue enfantine: *mama, papa*, etc.

Selon notre avis, les cas suivants appartiennent aussi à cette catégorie, quoiqu'ils n'aient pas été traités dans les ouvrages des chercheurs mentionnés ci-dessus:

8. Les formules de salutation: *Szervusz!* 'bonjour', *viszontlátásra* 'au revoir', etc.;

9. Les noms d'ouvrages littéraires, de tableaux, d'œuvres d'art, de rues, etc.

10. Quelquefois, dans un magasin, en voyage ou au travail, on peut exprimer son désir par un mot: *átszálló*, *átszállót* (dans le

tram) 'une correspondance', *vonal* 'un billet simple course', etc.

Un des facteurs de la réalité ou des faits décrits par le sujet parlant domine par rapport aux autres, et, pour le sujet parlant, l'événement dans sa totalité ou la situation se groupent autour de ce facteur dominant. Les autres facteurs s'y rattachent conformément à la logique, et le tout se reflète dans une phrase grammaticalement articulée. Cette articulation grammaticale n'est toutefois pas indispensable; l'existence des rapports objectifs et subjectifs entre le sujet parlant, l'auditeur et le fait réel, ainsi qu'une certaine solution donnée au rapport subjectif dans le domaine de la volonté ou des sentiments, peuvent produire un écart de la forme grammaticale.

Les phrases d'un mot ne sont pas des phrases à proprement parler, et leur fonction n'est pas celle d'une phrase. En effet, si nous téléphonons par ex. au poste de pompiers — il est vrai qu'il s'agit, dans ce cas, en partie d'un rapport objectif — et disons: *tűz!* 'le feu!', nous ne créons pas encore par là ni un rapport objectif ni un rapport subjectif. Il faut encore définir le 'où', le 'quoi', etc., autrement dit, il faut produire une phrase grammaticalement articulée, indiquer la rue, la maison avec son numéro et l'observation que l'on a faite, d'où résulte la situation en soi. Il est nécessaire d'avoir une phrase logiquement et grammaticalement articulée afin que le rapport du sujet parlant et de l'auditeur avec le fait soit le même.